

Абаған А.Б.
Киноаударма: түрлері мен ерекшеліктері

Мақалада аудармадағы киноаударманың орны мен маңыздылығы туралы айтылып, Қазақстандағы киноаударманың зерттеу өзектілігі жөнінде мәселе қозғалған. Қазақстандық киноның басым көпшілігін шетелдік кинолар, соның ішінде батыс өнімдері алып тұрғандықтан соңғы жылдары кино аударма саласының әртүрлі аспектілеріне қатысты негізгі мәселелер де бой көтеріп келеді. Киноаудармада сөздердің мағынасын, көркемдік қуатын, бейнелік әсерін неғұрлым толық жеткізу мақсатында кино аудармасында қандай аударма түрлері қолданылатыны жөнінде айтылған.

Түйін сөздер: телеарна, аудармашы, кино, киноаударма, дубляж, титр, синхронды аударма, титр, субтитр.

Abagan A.B.
Movie translation: types and features

The article discusses the role and importance of kinoperevoda in modern society, as well as the relevance of kinoperevoda research in Kazakhstan. Now the Kazakh film industry is dominated by translation of foreign, particularly Western and Asian movies. This process directly affects the development of kinoperevoda. In this regard, it is important to raise questions kinoperevoda. This article describes the types of kinoperevoda and use in Kazakhstan kinoperevode.

Key words: television, translator, film, kinoperevod, dubbing, the title, simultaneous translation, the title, subtitle.

Абаған А.Б.
Киноперевод: виды и особенности

В статье рассматривается роль и важность киноперевода в современном обществе, а также актуальность исследования киноперевода в Казахстане. Сейчас в казахстанской киноиндустрии преобладает перевод зарубежных, в частности западных и азиатских кинофильмов. И этот процесс непосредственно влияет на развитие киноперевода. В связи с этим становится актуальным поднимать вопросы киноперевода. В этой статье описаны виды киноперевода, а также их использование в казахстанском кинопереводе.

Ключевые слова: телеканал, переводчик, кино, киноперевод, дубляж, титр, синхронный перевод, титр, субтитр.

**КИНОАУДАРМА:
ТҮРЛЕРІ МЕН
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Дүниежүзі халықтары мәдени қарым-қатынас жасауда кино аудармаларын басты құрал ретінде пайдаланып келеді. Бұл талап кино аудармаларының қалыптасуына, белгілі бір деңгейде дамуына өз үлесін қосуда. Қазіргі кезде қазақстандық киноның басым көпшілігін шетелдік кинолар, соның ішінде батыс өнімдері алып тұр. Сатылымда солтүстік американың фильмдері көш бастаса, ал телеарналар үлкен аудиторияларда көрсетілетін көркем және деректі фильмдерді көптеп сатып алуда. Көрермендердің көп бөлігі телебағдарламалар уақытын тамашалайды. Бірақ техниканың дамыған кезінде көптеген елдерде цифрлы телеарналар аналогты телеарналарды ығыстыруда. Ал DVD форматымен бәсекелес Blu-ray форматы киноаударма саласындағы мамандар қажеттілігімен әлемдік нарықта күн сайын өсуде. Осыған байланысты соңғы жылдары киноаударма саласының әртүрлі аспектілеріне қатысты негізгі мәселелер де бой көтеріп келеді. Аудармашылар да киноаудармаға ерекше көңіл бөле бастады.

Киноаударма – кино тілінің бір тілден екінші тілге аударылған нұсқасы. Мұндай аударма арқылы бір халықтың таңдаулы кино туындыларынан басқа халықтың өкілдері сусындай алады. Сонымен қатар түп-нұсқаның мағыналық байлығын, ой-толғамдары мен сезім иірімдерін, көркемдік өзгешеліктерін аударма арқылы танып біледі.

Киноаударма жасаушы адам кем дегенде екі тілді жақсы білуі қажет. Онсыз киноаударманың сапасы ойдағыдай шықпайды, түпнұсқаның ұлттық сипаты, өзіндік өзгешеліктері сақталмайды. Киноаудармада сөз қолдану, ойдың мағынасын толық жеткізу, көркемділігін жоғалтпау, маңызын төмендетпеу сияқты талаптар сақталуы шарт. Бұл аудармада кино бастан-аяқ сөзбе-сөз тәжімаланбайды, сөздердің мағынасын, көркемдік қуатын, бейнелік әсерін неғұрлым толық жеткізу мақсат етіледі.

Киноаударманың мынадай түрлері кездеседі: *дубляж, титр* (субтитр мен интертитр), *синхронды аударма* [1,205].

«Дубляж» француз тілінен алғанда «аударма» деген мағынаны білдіреді. Кинофильм дыбысын түпнұсқадан екінші тілге аудару болып табылады. Дубляж саласында негізінен дубляж режиссерлар, актерлар, дыбыс режиссерлары қызмет атқарады. Дубляж жасайтын мамандарды таңдауда дауыс

куатының ерекшелігіне, сахна тілін жетік меңгеруіне, оқу мәнеріне, сөз байлығына, тіл тазалығына басты назар аударылады.

Дубляж жасауда сөздің анық естілуі маңызды. Дубляжда актердың ауыз қимылы мен аударма дауысы бірлікте, үйлесімде болуы қажет. Сөз мағынасы түпнұсқадан алшақ кетпеуі шарт. Дубляж жасаудың негізгі ерекшеліктеріне мыналар жатады:

– *кідіріс* (бір сөйлемнің интонациялық кідіріс жасап барып айтылуы);

– *ерін қимылының сақталуы* (сөйленген сөзді айтып тұрған сәттегі еріннің ашылуы мен жабылуына қатысты сөздерді дәл тауып айту);

– *сөз мөлшерінің сақталуы* (түпнұсқадағы сөз буынын сақтап айту, яғни бес буынды сөзге алты немесе жеті буынды сөзді қолдануға болмайды);

– *түпнұсқаның көркемдігі* мүмкіндігінше толық сақталуы қажет [2,22].

Титр – экран астына аударылған тілде берілген аударма түрі. Ол кино көрсетіліп тұрған кезде астына жазбаша түрде беріледі. Бұл аударма түрінде түпнұсқадағы қимыл-қозғалыстан гөрі ситуация мағынасы маңыздырақ болады.

Титр аударма *субтитр* мен *интертитр* деп екіге бөлінеді. *Субтитр* есту қабілеті нашар адамдарға, көрермендерге арналған аударма түрі. Олар мәтіндік жазбаша хаттар ретінде жазылады. Экранның төменгі жағына орналасады. Ол экранда пайда болатын мәтін деген мағынаны білдіреді. Ал *интертитр* дыбыссыз фильмдерге арналған аударма түрі. Ол аударма барысында тақырып бойынша түсініктемелер беруге, мәтін кірістіруге, таңба репликаларын көрсетуге мүмкіндік болады.

Киноаударманың үшінші түрі – *синхронды* аударма деп аталады. «*Синхрон*» сөзі гректің «*syn*» (бірге) + «*chronos*» (уақыт) деген сөздерінің бірігуі арқылы жасалған [3,10]. Зерттеушілердің «синхронды аударма үдерісінің ең мәнді бөлігі аудармашының миында жүзеге асырылатындықтан, оны тікелей байқау мүмкін емес», – деп атап көрсетуі бұл саланы зерттеудің күрделілігін білдіреді. Себебі синхронды аударма түрі бірнеше үдерісті жеткізуде аса қолайлы болады. Синхронды аударманы коммуникативтік-қоғамдық саладағы сөйлеу қызметінің дербес бір түрі ретінде қараған жөн. Ал кино саласындағы синхронды аударма – бұл түпнұсқадан кейін аударылатын ауызша аударманың түрі. Синхронды аудармада аудармашының қолында түпнұсқа мәтін бастан-аяқ, толық болады, яғни аудармаға кірісуден бұрын түп-

нұсқаның мазмұнымен жан-жақты танысып алады. Түпнұсқадан кейін аудармашы есінде ұстаған ақпаратты аударуға кіріседі, егер түпнұсқада айтылатын сөздің көлемі жоғарыласа, онда аудармашы түпнұсқаның басты мазмұнын жазып алып, соны аударма бастайды. Аудармашыға түпнұсқаның атмосферасы тікелей әсер етеді. Аудармашы актердың образына енеді, сол болып сөйлейді, ситуацияны кейіпкер болып қабылдайды. Кино саласындағы синхронды аудармашы қызметі кинодағы кейіпкердің сөз сөйлеу қарқынына байлаулы болады. Сондықтан синхронды аударма киноаударманың ішіндегі ең жауаптысы болып табылады. Себебі бұл аударма түрі аудармашының арнайы және сирек кездесетін дағдылары мен білімін, сонымен қатар үлкен тәжірибесін талап етеді. Бұл аударманың негізгі ерекшелігі ретінде мыналарды атауға болады:

– аудармашыдан ұзақ уақытқа созылатын түпнұсқадан аса маңызды сегменттерін есте сақтауды қажет етеді;

– аударма барысында аудармашыдан түпнұсқаның сөз сөйлеу қарқынына сәйкес қарқынмен аударма жасау талап етіледі;

– бұл аударма түрінде аудармашының өз функциясына қоса редакторлық міндетті жүзеге асыру қажеттігі туындайды;

– алдын-ала уақыттың болатындығы да негізгі ерекшелігіне жатады (себебі, кино аударушы түпнұсқадағы ситуацияларды экранға шығарғанға дейінгі уақыт аралығында дайындайды);

– қайта аударма жасауға мүмкіндіктің болуы (түпнұсқадағы кейіпкерлер қимылын беруде, басқа да ситуацияларды суреттеуде алғашқы аударма сәтсіз шықса, қайта аударуға мүмкіндік алады);

– аударылып отырған тілдің ұлттық болмысын сақтауы қажет, сол ұлт танымына сәйкес сөз қолданыстарын қолдануы керек;

– аудармашының тұтас мәтіннің құрылымын тануға, сөз қолданыстарын саралап қолдануға мүмкіндігі болады.

Кино саласындағы синхронды аудармада ақпаратты қабылдау кезеңдерінің ерекшеліктері бар. Бұл кезең кем дегенде екі фазадан тұрады:

1) аудармаға дейінгі қабылдау: мәтінді бірінші (екінші...) рет оқу барысында, аудармашы шығармаға терең бойлап, оны сезінуге тырысатын фаза;

2) аудармалық қабылдау: аудару сәтінде нақты сөздерді, сөйлемдерді қабылдайтын фаза.

Кино саласындағы синхронды аударма жасау жақсы аудармашы болумен қатар аудармашыдан

лингвистикалық құзыреттілікті, лингво-мәдени құзыреттілікті, коммуникативтік құзыреттілікті талап етеді. Кино аудармашы сөз сөйленген тілдегі сөйлемнің синтаксистік құрылымын сауатты қабылдап, оны аударылатын тілдегі баламалы синтаксистік құрылыммен тыңдаушыларға жеткізуі керек. Талапқа сәйкес киномәтін құрылысы жүйелі, тиянақты аударылуы қажет. Көрерменге түсінікті болуды талап етеді. Кино аудармалардың дұрыс аударылуында жағымсыз аударылым көрермендердің түсінігінде басқа ой қалыптасуына немесе тұтас кинокартинаның жойылуына әкеліп соғады. Аудармашы дайындықсыз сауатты аударма жасай алуы қажет. Дайындықсыз сәтте картинаны дәл, нақты етіп беру, соған сәйкес фразеологиялық бірліктерді қолдану аудармашының білімділігі мен біліктілігін талап етеді. Бұл туралы В.Е. Горшкова: «Глобализациялық оқырман белгілі бір мәреде көрермендерге орын береді. Біздің ғасыр – визуалды көрініс ғасыры, коммуникативтік қарым-қатынас көмегімен ғана емес, сондай-ақ ым-ишара, дауыс екпінінің көмегімен де жүзеге асырылады» дейді [4,125]. Кино аудармаларының аталған түрлері қазіргі таңда әр түрлі елдерге кеңінен тараған.

Кино аударма үдерісін тілдік қарым-қатынаспен бірге мәдени байланысты жеткізетін қарым-қатынас құралы ретінде қарастыруға болады. Киноматографтың түрлі бағыттарына жататын шетелдік кинофильмдер мен телесериалдардың шынайы диалогтарына назар аударатын отырып, қазақ тілінде жеткізілудің ерекшеліктерін сараптау арқылы екі этнос арасындағы мәдени байланыстың деңгейін бағамдауға болады. Кино аудармасы – полилингвистикалық тұрғыдан түсіндірілетін, нәтижесінде мәтін құралып, аударылатын тілде мәтіннің түпнұсқасын құрайтын аударманың вербальды түрі. Ол екі жақты іс-әрекетті камтиды және өзіне «аударма үдерісі», «визуалды аударма» сияқты міндеттерді жүктейді.

Кино аудармаларының лингвистикалық, экстралингвистикалық және техникалық аспектілеріне зерттеулер жүргізу қазіргі уақытта аса маңызды. Өйткені кино аударудың стратегиясын, тактикасын әзірлеу және талдау қазіргі таңдағы өзекті мәселелердің бірі. «Кино аудармасы» ұғымының тар және кең мағынасы бар. Тар мағынасында ол бір тілдің туындысын екінші бір тілге аудару деп түсінілсе, кең мағынасында кино аудармасы – *қоғамдық-мәдени және когнитивтік-танымдық құндылық* болып табылады.

Қазіргі аударма теориясындағы өзекті мәселелерінің бірі – аударма үрдісін суреттеу, яғни түпнұсқа мәтіні мен аударма мәтінін жасау кезіндегі әрекеттерді орындау болса, бұл мәселе кино аудармаларына да қатысты болып саналады. Бұл әрекет аударма теориясында «аударма моделі» деп аталады. Кино аударма үрдісінде тілдің табиғи заңдылықтарын ерекше сақтау қажет. Кино аудармасындағы тілдік қолданыс кеңістігі еркін немесе дәлме-дәл және жолма-жол аударма, теңдес, толық сәйкес келетін аудармалар үрдісі арқылы жетіліп отырады. Осыған байланысты кино аудармасы бірнеше кезеңдерден өтеді:

1. Мәтінмен танысу;
2. Анализ жасау;
3. Мәтінді аудару [5,15].

Аудармашы мәтінмен танысқан соң аудармаға дейін анализ жасап алады. Кино табиғатын нақты, жүйелі жеткізудің әдістемесін меңгеріп алуы қажет. Кино мәтініндегі бейнелі сөздерді, әсіресе фразеологизмдерді жеткізуде сөздік қоры мен білімі үлкен рөл атқарады. Лексикалық бірліктегі семантикалық мазмұн тілдің негізінде және аударма тілінде үнемі сәйкес келе бермейді. Тіл негізіндегі лексикалық бірліктің семантикалық мазмұны салыстырмалы түрде аударма тілдегі лексикалық мазмұнынан кеңірек болып келеді. Тілдің түпнұсқа мен аударма тіліндегі сөздердің семантикалық арақатынасының ерекшеліктерін білмеу екінші тілді тасымалдаушының көзқарас тұрғысынан алғанда тілдік баламалардағы сәйкессіздікке ұрындырады. Аударма үрдісінің нәтижесіне әсер ету үшін түпнұсқаның прагматикалық потенциалын іске асыру қажет. Кино аудармасында көрерменге қажетті әсерді жеткізе алу басты орында тұруы шарт.

Кино аудармасы – *мәдени-интеллектуалды әрекет*, яғни үдеріс ретінде алынған *әрекеттің нәтижесі*. Егер кез келген кино туындысы шындық фрагментінің индивид санасы арқылы бейнеленуі болса, онда кино аудармасы бейненің бейнесі, көріністің көрінісі болып табылады. Кино аудармашы – ең аз дегенде, екі мәдениетті жетік білетін тілдік тұлға болуы шарт. Аудармашылық қызмет қоғамның бүкіл өмірімен байланысын танытып, аударманың өркениет дамуындағы рөлі мен орнын көруге мүмкіндік береді. Мұндай тәжірибені иемдену басқа тілдердегі әлемді басқаша тұжырымдау, көруден, басқаша дүниетаным тәжірибесінен, әлемді басқаша тану жолдары арқылы жүзеге асады. Кино аудармасындағы коммуникация – екі тілді қолдану арқылы жүзеге асатын жай ғана

коммуникация емес, түпнұсқаның аудармашы мен қабылдаушының өзара әрекеттесуін жүзеге асыратын қызметтен құралатын коммуникация. Бұл коммуникацияның негізгі нәтижесі аудармашының қызметіне тікелей байланысты болады. Ендеше, кино аудармасында түпнұсқа мен аударма, бастапқы негіз бен кейінгі туынды арақатынасы, олардың эквиваленттілігі туралы мәселелерді зерттеудің қажеттігі туындайды.

Кино аударма – аударманың ерекше семиотикалық түрі. Кино аударушының негізгі теориясы – сценарийді үйлестірудің стандарттарын жобалау және кино жасаушы топтың ішіндегі тілаларлық коммуникацияның дұрыс болуына атсалысу. Кино аудармалары зерттеушілердің пікірінше, «өте күрделі және қызықты кәсіби

міндеттер жүктейтін сала. Себебі, кино – өнер жанры. Ол XX ғасырдағы дүниежүзілік ортақ көркем қабылдаудың мәртебесін түсірмеу, сөйлеу этикасын қалыптастыру, стилін нақтылау сияқты негізгі мәселелермен ұштасады [6,109]. Кино аударма аймағын тану, тәжірибе алу тыңдаушыларға мамандық ерекшелігін тез қабылдауға көмектеседі және аудиовизуалды аударманы тез қабылдауға мүмкіндік береді. Оларға жарнамалық роликтар, теле шоулар мен деректі фильмдердің аудармасы, т.б. жатады. Кино аудармаға кәсіби деңгейде дайындық жасалса, кино аудармасы мәдениетінің қалыптасуына көмегін тигізеді. Сол арқылы кино, видео және телеөнімдер аудармасының сапасы жоғарылайды.

Әдебиеттер

- 1 Райс К. Классификация текстов и методы перевода // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – С.202–228.
- 2 Матасов Р.А. Перевод кино/видео материалов: лингвокультурологические и дидактические аспекты: автореферат дис. ... кандидата филологических наук. – М., 2009. – 22 с.
- 3 Зарецкая А.Н. Особенности реализации подтекста в кинодискурсе: автореферат дисс. ... канд. филол. наук. – Челябинск, 2010. – 22 с.
- 4 Горшкова В.Е. Перевод в кино Текст. / В.Е. Горшкова. – Иркутск: МИГЛУ, 2006. – 278 с.
- 5 Кузьмичев С.А. Перевод кинофильмов как отдельный вид перевода // Вестн. Москов. гос. лингвист. ун-та. – М.: ИПК МГЛУ «Рема», 2012. – С. 45.
- 6 Metz C. The Imaginary Signifier: Psychoanalysis and Cinema. – Metz C. The Imaginary Signifier: Psychoanalysis and Cinema. – London: Macmillan Press, 1983. – 327 p.

References

- 1 Rais K. Klassifikazia tekstov i metodi perevova //Voprosi teorii perevoda v zarubejnoi lingvistike. M., 1978. pp.202–228.
- 2 Matasov R.A. Perevod kino/video materialov: lingvokulturologicheskie i didakticheskie aspekti: avtoreferat dis. ... kandidat filologicheskikh nauk. – Moscow, 2009. – 22 p.
- 3 Zarezkaia A.N. Osobennosti realizazii podteksta v kinodiskurse : avtoreferat diss. ... kand.filol.nauk.-Cheliabinsk, 2010. – 22 p.
- 4 Garshkova V.E. Perevod v kino Tekst. / V.E. Gorshkova. Irkutsk: MIGLY, 2006. – 278 p.
- 5 Kuzmichev S.A. Perevod kinofilmov kak otdelnyy vid perevoda // Vestnik. Moskov. gos. lingvist. un-ta. – М.: ИПК МГЛУ «Рема», 2012. – p. 45.
- 6 Metz C. The Imaginary Signifier: Psychoanalysis and Cinema. – London: Macmillan Press, 1983. – 327 p.